

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

124. ÉVFOLYAM

2008
3

ARGUMENTUM KIADÓ

epigrammák klasszikus forráshasználatában rejlik: Zsámboky sokfelől gyűjti össze anyagát, és gyakran használja forrásait egészen meglepő mondanivalók kifejezésére. E három fejezetben, amely bővelkedik kisebb műelemzésekben Visser gyakran nyújt komoly filológia teljesítményeket nemcsak a források meghatározásában, hanem az emblémák értelmezésében, Zsámboky retorikai stratégiájának bemutatásában is. A könyv mégis végig könnyen olvasható és szellemes marad.

ALMÁSI GÁBOR

Cognition and Book. Typologies of Formal Organisation of Knowledge in the Printed Book of the Early Modern Period. Ed. by Karl E. ENENKEL, Wolfgang NEUBER. Leiden–Boston, 2005. Brill, 641 l. /Intersections. Yearbook for Early Modern Studies, vol. 4. – 2004./

Az egykori Németalföld nagyobb egyetemeinek (Leiden, Groningen, Louvain, Amsterdam, Antwerpen) kora újkor történeti évkönyve, amelyet a berlini egyetem szakemberivel közösen szerkesztenek, komoly könyvsorozattá vált: „Intersections. Yearbook for Early Modern Studies”. A főszerkesztő, az egyébként burgenlandi születésű osztrák Karl E. Enenkel, munkáját nemzetközi tanácsadó testület segíti. Az évkönyvek tematikus tanulmánykötetek.

Az első, amely 2001-ben jelent meg, az antik történelem kora újkor újratereztése témakörét dolgozta fel (*Recreating Ancient History. Episodes from the Greek and Roman Past in the Arts and Literature of the Early Modern Period*. Ed. by Karl ENENKEL, Jan L. de JONG, Jeanine de LANDTSHEER.) kiemelve azt, hogy a történelem nem egyszerűen követendő, vagy elvetendő példák együttese volt a kora újkor gondolkodóknak, és embereknek. A történelem olyan értékeket közvetített, amelyek elő érényekként mozgatták a korszak szereplőit. A kötetnek magyar vonatkozású tanulmánya, amelyben Arnold VISSER Johannes Sambucus emblémáinak történetiszemléletét elemzi („The Uses of Ancient History in the Emblems of Joannes Sambucus”).

A 2002-es második kötet (*On the Edge of Truth and Honesty. Principles and Strategies of Fraud and Deceit in the Early Modern Period*. Ed. by Toon VAN HOUDT, Jan L. DE JONG, Zoran KWAK, Marijke SPIES, Marc VAN VAECK.) tanulmányai a csalárdság és a szélhámosság különféle változatait járják körül, illetve ezek kora újkor szemléletét, a róluk szóló ítéletformákat (Erasmus, Machiavelli, Spinoza stb.), továbbá e tulajdonságok érvényesülését a gazdasági és a társadalmi életben

A harmadik kötet (*The Low Countries as a Crossroads of Religious Beliefs*. Ed. by Arie-Jan GELDERBLOM, Jan L. DE JONG, Marc VAN VAECK. 2003.) már Magyarországon is klasszikusnak számító témát tűz napirendre, a németalföldi vallási, felekezeti sokféleség távolról sem egyszerű, ám a magyar szakirodalomból, illetve oktatási rendszerből megismerhetőnél sokkal érdekesebb képét. Ez a kép ráadásul magyar szempontból, a történeti analógiák szempontjából sokkal hasznosíthatóbb, mint gondolnánk. Könyvtörténeti szempontból két tanulmányt külön is megemlítek itt, jóllehet nem ezt a kötetet szeretném ismertetni. A flamand nyelvű biblia fordítástörténetének korai nyomtatott korszaka kísértetiesen hasonlít a magyaréra, bár tudjuk, hogy ebből a szempontból több párhuzam is említhető (ARBLASTER, Paul: „Totius mundi emporium”: Antwerp as a Centre for Vernacular Bible Translations 1523–1545). Kevésbé ismert, hogy a francia, a spanyol, a dán, és az olasz fordítások is megjelentek Antwerpenben ebben az időszakban. A vita, a szövegkritikus, a tesztualitásra koncentráló erasmista, és a lutheri szellemű fordítások között ismert, de kevésbé hangsúlyozott a katolikus oldal nem konfrontálódó jellegű ellensúlyt teremtő szándéka (és ennek sikere). Paul Arblaster külön kiemeli az obszerváns Thomas van Herentals nagyon kegyes lelkületű magyarázatainak népszerűségét, amelyeket (miután a szerző 1530-ban meghalt) Franciscus Titelman adott ki poszthumusz. Az a Titelman, aki kapucinus lett aztán Itáliában. Csak utalnék itt arra, hogy a protestáns reform hívő-közeli, kegyességi attitűdjének sikerét igazán hatékonyan csak a hasonló mentalitású katolikus mozgalmak ellensúlyozták.

Könyvtörténeti bemutatása ennek a jelenségnek a reformáció korai időszakára nézve a kölni karthauziak példáján megtörtént (lásd CHAIX, Gérard: *Communautés religieuses et production imprimée à Cologne au XVIe siècle*. In: *Le livre dans l'Europe de la Renaissance*. Sous la dir. de Pierre AQUILON, Henri-Jean MARTIN. Paris, 1988. Promodis, 93–105.), a későbbi időszakra például a karmeliták tevékenysége kapcsán ugyancsak kiderül (lásd MAT'A, Petr: *Zwischen Heiligkeit und Betrügerei. Arme-Seelen-Retter, Exorzisten, Visionäre und Propheten im Jesuiten- und Karmelitenorden*. In: *Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700*. Hrsg. von Anna OHLIDAL, Stefan SAMERSKI. Stuttgart, 2006. Franz Steiner Verlag. /Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa, Bd. 28./ 177–205). Karl E. Enenkel évkönyv sorozata harmadik kötetének másik könyvtörténetileg is fontos tanulmánya Ralph DEKONINCK írása az 'Imagines volant' témakörében („Imagines peregrinantes. The International Genesis and Fate of two Biblical Picture Books (Barrefelt and Nadal) Conceived in Antwerp at the End of the Sixteenth Century”). Nem egyszerűen a képes Biblia történetének egy fejezetéről van szó, hanem a 'Flugblätter'-jelenség (mint propagandaeszköz), az 'emblemata', mint műfaj, és az 'illusztrált irodalom' (a kép, mint a szöveg értelmezője) gondolkodásának összekapcsolásáról az antwerpeni Biblia-kiadások kapcsán.

A most ismertetendő negyedik kötet (*Cognition and Book*) többféle hagyományt egyesít (ha egyáltalán van egy tanulmánykötetnek szemlélete). Az 1990-es években lendületet nyert enciklopédiatörténeti kutatások természetesen nem csupán kiadástörténettel foglalkoztak, hanem a tudás elrendezésének kora újkori kérdéseivel is. Ezek a kutatások a bibliográfia történetből nőttek ki könyvtörténeti oldalról, de komoly erőfeszítések történtek a könyvtörténetészek részéről is. Helmut ZEDELMAIER összefoglalása (*Bibliotheca universalis und Bibliotheca selecta. Das problem der Ordnung des gelehrten Wissens in der Frühen Neuzeit*. Köln–Weimar–Wien, 1992. Böhlau.) ezen kutatások összefoglalása is. A Franz

EYBL által szervezett tanulmánykötet esettanulmányai a felhalmozott ismeretek elrendezésének filozófiai alapjai megismerésének irányában mélyítették el a képet (*Enzyklopädien der frühen Neuzeit. Beiträge zu ihrer Erforschung*. Hrsg. von Franz M. EYBL, Wolfgang HARMS, Hans-Henrik KRUMMACHER, Werner WELZIG. Tübingen, 1995. Max Niemeyer Verlag.), és a lipcsei, majd wolfenbütteli nagy kiállítás végül is ezen kutatások bemutatása a nagyközönség számára (*Seine Welt wissen. Enzyklopädien in der Frühen Neuzeit. Katalog zur Ausstellung der Universitätsbibliothek Leipzig (Januar–August 2006) und der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel (Juni–November 2006)*). Hrsg. von Ulrich Johannes SCHNEIDER. Darmstadt, 2006. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.). A másik hagyomány, amely szerepet játszott a *Cognition and Book* című kötet megszületésében az, amely a francia könyvtörténeti iskola terméke, és amelyet Henri-Jean MARTIN foglalt össze monográfiászerűen: *La naissance du livre moderne (XIVe–XVIIe siècles). Mise en page et mise en texte du livre français*. (Paris, 2000.). Ezt a francia könyvtörténetre koncentrááló szemléletet – „a könyv filozófiája”, ahogy a szerző nevezte művét – tágitotta ki, illetve helyezte teljes európai kontextusába Frédéric BARBIER (*L'Europe de Gutenberg. Le livre et l'invention de la modernité occidentale*. Paris, 2006. Belin.), a következő fejezetcímmel: „La nature du texte (Le système-livre; Le sens du texte)”. A *Cognition and Book* célkitűzése – ahogy a bevezetőből kiderül – valóban túlmutat a technikai kérdéseken, jóllehet ezeket is bemutatja. Alá kívánja húzni, hogy a korszakban a technikai újítások a szellemi újításokat követték, illetve szolgálták. A tanulmányokban hangsúlyt kap az egyes könyv, egyes kiadás médium szerepe, vagyis hatástörténete; pontosabban: a könyv formai elemeinek a szellemi mozgalmak hatástörténetében játszott szerepe. A címlap változásának vizsgálata most nem úgy kerül előtérbe, mint a könyv piaci szereplőként való viselkedése, hanem úgy, hogy a címlap formai elrendezése, tartalmi elemeinek bővülése miként hatott a könyv tartalmának megismerésére. Ugyanígy a betűformák változása, vagy a szedéstűkör elrendezése

is a tartalmi közvetítés változásmechanizmusa szempontjából kerül a tanulmányokba.

Ennek a koncepciónak megfelelően a kötetben az első fejezet, „The Psysiognomy of the Book” a legrövidebb, s az egészet kitölti Frans A. JANSSEN tanulmánya: „The Rise of the Typographical Paragraph”. A nyomtatott könyv történetének első száz évéből vett példák segítségével mutatja be a bekezdés formai megoldásainak változását a tartalom függvényében, európai méretűre tárgtva ezzel Henri-Jean Martin már idézett művének a bekezdésre vonatkozó tételeit.

A következő négy fejezet címében (és egyébként az egész könyvben) a szerkesztők a könyvtörténetben nem gyakran használt ’terminus technicus’-t alkalmazzák, a tudás, illetve a megismerés befolyásolására, irányítására alkalmazott technikai és formai (beleértve az ismeretanyag elrendezését is) megoldásokra: ’Erkenntnissteuerung’.

A „Genrespecific ’Erkenntnissteuerung’” fejezetben öt műfajjal találkozunk. Ann MOSS („Locating Knowledge”) a ’loci communes’ műfaj 16. századi történetét elemezte Erasmus *De duplici copi verborum ac rerum* 1512. évi kiadásától kezdve. Visszautalva a műfaj előzményeire, és kiemelve, hogy Erasmus munkája az ismeretanyag elrendezésében, ennek tipográfiai megformálásában mennyire ment az oktatási rendszer igényei elé; sok mindenben megelőzve a reformáció oktatási programjában megfogalmazottakat. Karl E. ENENKEL az „Intersections” sorozat első kötetének (*Recreating Ancient History*) koncepcióját bővítette ki monumentális tanulmányában („Ars antiquitatis. Erkenntnissteuerung und Wissensverwaltung in Werken zur römischen Kulturgeschichte”), amelyben a római történelem megjelenítésének 1459-től (BIONDO, Flavio: *Roma Triumphans*) 1748-ig tartó (CELLARIUS, Christoph: *Compendium Antiquitatum Romanarum*) ívét a kulcsművek kiadásainak bemutatásával végezte el. Külön hangsúlyozva az 1545 és 1625 közti robbanást, amely e műfaj keretein belül a feltárt forrásanyag mennyiségi gyarapodásában lezajlott. A kozmográfia a tudományos eredmények összefoglalásában, szervezett kommunikációjában különleges helyet foglal el a 16.

századi hagyományátörökítési folyamatban. Detlef HABERLAND a kozmográfia műfaj megjelölése Hartmann Schedel és Sebastian Franck világkrónikáitól indul, és jut el a Mercator atlaszokig („Die Kosmographie – Typologie und Medienstrategien”). A kép, a szöveg, illetve a magyarázat („ennek értelme”) viszonya, illetve a szöveg elrendezésének a módja a ’fabula’ műfajban minden művelődéstörténeti korszakban izgalmas kérdés. Paul J. SMITH esettanulmánya nem egyszerűen recepciótörténet, hanem a különböző franciaországi kiadások tartalmi és formai bemutatása is („Cognition in Emblematic Fable Books: Aegidius Sadeler’s Theatrum morum (1608) and his Reception in France (1659–1743)”). Ian F. VERSTEGEN egy olyan műfajt választott elemzésé tárgyául, amely önmagában csak egy nagyon zárt olvasói kört, fogyasztói réteget érdekelt (a művészekét, illetve az ehhez kötődő elméletek művelőit). Hatásában ugyanakkor – pontosan a 16. századi ismeret-robbanás, a világ felfedezése miatt –, mert a viták eredményét minden műfaj alkalmazta ismeretközlésében, az egyik meghatározó volt a korai újkorban: a perspektíváról szóló traktátusokról van szó („Tacit Skills in the Perspective Treatise of the Late Renaissance”).

Az „’Erkenntnissteuerung’ in the Editions of certain Authors” fejezet három tanulmányának közös jellemzője a kiadói stratégia szempontjainak bekapcsolása abba az elemzésbe, amelyet egy-egy szerző egy művének, vagy teljes életművének kiadásával kapcsolatosan elvégeztek. Hilmar M PABEL Erasmus Hieronymus kiadásai mentén („Credit, Paratexts and Editorial Strategies in Erasmus of Rotterdam’s Editions of Jerome”) két részre osztja a humanista életpályáját: 1516-ig, az ismeretek összegyűjtése, a kiadások tartalmi teljessé tétele (Accumulating Credit: prelude to 1516), majd az összegyűlt ismeretek formai elrendezésével, mellékletekkel, indexekkel stb. való újraértelmezése, 1516–1537 (Asserting Credit and Ownership). Külön tárgyalja Erasmus jegyzeteinek tartalmi és formai változásait, illetve a különböző filológusok vélekedéseire való reflexiókat (Controlling Reader Reception) aszerint, hogy mely kiadás, milyen olvasói kört célzott meg. Dietmar TILL a teljes

Longinus hagyományt elemzi az editio princeps-től (1554) a kritikainak tekinthető görög-német bilingvis kiadásig (Carl Heinrich HEINECKEN, 1737). A folyamatot a kiadások tartalmi és formai jegyeinek elemzésével úgy követi végig, hogy kiviláglik a kiadói és filológusi szándék, Longinus kanonizálása a retorikus hagyományban („Der »rhetorisierte« Longin. Medienstrategien zur »Klassisierung« eines Autors”). A fejezet utolsó tanulmányában Robert LUFF a kéziratos és a korai nyomtatott kiadások közti különbségek leírásával a tudásközvetítés és az irányított befogadás stratégiáinak egy példáját mutatja be Konrad von Megenberg alapművének kiadástörténetén keresztül („Strategien der Wissensvermittlung und Rezeptionssteuerung in Inkunabeln und Drucken zum 'Buch der Natur' Konrads von Megenberg”).

A könyvillusztáció, a kép, és a szöveg viszonya, ezek változásai, könyvtárnyi szakirodalom tárgya. Igaz, elméleti megközelítésben jellemzően vagy irodalomelméleti, vagy ikonográfiatörténeti, művészetelméleti ízléssel írták a legtöbbet. E szakirodalmi műfaj klasszikusai is művészet-történészek (Aby M. Warburg, Erwin Panofsky stb). Nagyon sok könyv, könyvsorozat született tisztán kiadástörténeti szempontokat alapul véve (sokkal színesebb a kép a középkori könyv, a miniatúra értelmezésében). Az „'Erkenntnissteuerung' in the Illustrated Book” című fejezet öt tanulmányának közös jellemzője, hogy a szöveg és kép viszonyában a szöveg tartalma mellett a formai elrendezést is elemzi, egységben a grafikus könyvelemek értékelésével, a szöveg tartalmát pedig hagyományként érti, és az áthagyományozás mechanizmusát is szem előtt tartva mondja el az egyes művek kiadástörténetét. A fejezet külön erénye, hogy itt olyan műfajok (regény, utazási irodalom, alkalmi költészet, természetfilozófia) jelennek meg, amelyek az erre koncentrált fejezetből kimaradtak. Ursula KOCHER állítja, hogy Boccaccio történetei (csak kéziratosokat vizsgált) nehezebben érthetőek a képek nélkül. Nem illusztrációk, hiszen semmit sem illusztrálnak, hanem irányítják a megértési folyamatot („Bilder als Mittel der Erkenntnissteuerung. Text und Bild in Boccaccios Decame-

ron”). A hesseni származású Hans Staden 1549 és 1555 között kétszer is Braziliába utazott. Kalandos életszakaszának tapasztalatai alapján írta meg útleírását mentora, Johann Eichmann (Dryander) segítségével. Az editio princeps Marburgban, 1557-ben jelent meg. Wolfgang NEUBER tanulmánya („Der geschlachtete Kannibale. Zu einigen niederländischen Ausgaben von Hans Stadens Reisebericht”) azokat a változásokat írja le, amelyek a nyolc 1595 és 1711 közt megjelent németalföldi kiadásokban megfigyelhetők. A szöveg lényeges változtatása nélkül, a gazdagon és meglehetősen naturalisztikusan illusztrált kalandregényből hogyan lett egy földrajzi, néprajzi és történeti tudományos mű. Közben a képek (a technikai lehetőségekkel élve) tökéletes technikával készült rézmetszetek lettek, a térképek pontosak (nyilván felhasználva a terület későbbi leírásait is). Manuel BRAUN arra figyelte fel („Illustration. Dekoration und das allmähliche Verschwinden der Bilder aus dem Roman (1471–1700)”), hogy a középkori regények, széphistóriák kötelező illusztrációi folyamatosan eltűnnek a kora újkori kiadásokban. Ő állítja, hogy az olvasni tudás elterjedése az egyik oka a jelenségnek. Ennek – szerintem – némileg ellentmond az a tény, hogy a latin nyelvű változatokból már a 16. század végére eltűnik a kép, a nemzeti nyelvűekből pedig egy évszázaddal később. A szerző nem veti fel azt a szempontot, hogy a latin nyelvű irodalom Nyugat-Európában a 16. század végére már a nyelvtanításba szorult vissza, szórakoztató olvasmányként már nem vették kézbe. Mindenesetre a 18. század elejétől a kép a szépirodalomba is visszakérül, elsőként a gyermekkönyvekbe, majd a bibliofil kiadásokba. A ceremóniák rendje, a bevonulások, de bármilyen ünnepség minden korszakban szabályozott volt. Az ilyen alkalmakra készült frások, nyomtatványok törekedtek arra, hogy megfeleljenek az ünnepi alkalom szollemnitásának, illetve rendjének is. A költői műfajokban az alkalmi versformák összetettebbek, gyakori a képvers, amely nyomtatott képiségével is az alkalomnak megfelelő. A szerző, Thomas RAHN, 18. századi példák alapján elemzi az ilyen kiadványok szövegeit, és képi megjelenítését („Typographisches Decorum. Ordnung und Éclat in

der Typographie der höfischen Figurendichtung und Festbeschreibung"). A gyönyörködtetés, és egyben a dezorientálás szerinte az a funkció, amely alapvetően munkál ezekben a nyomtatványokban. Egészen más világra nyit kaput Maximilian BERGENGRUEN („»Alles / was hierniden ist / das ist auch droben.« Zur Funktion graphischer Systemdarstellungen in Buch-Publikationen aus dem Bereich der magia naturalis (Robert Fludd, Oswald Croll)"). A tudományszak művelői számára is mindig vitatható téziseket megfogalmazó 'magia naturalis' az egyszerű olvasó számára megközelíthetetlen tartalmakat közvetített, és közvetít ma is. Az elképzelt, elméleti rendszerek képi ábrázolása így fokozottan ismeret-irányító szerepet játszik. Ezt a rendszert bonyolítja, hogy az egyes rendszer-ábrázolások maguk is emblematisztikus elemekből építkeznek, amelyek ismét az értelmezés többértékűségét hordozzák magukban.

Külön fejezetet szenteltek a szerkesztők a nagy példányszámban megjelenő, a szélesebb olvasói rétegeket elérő, befolyásoló irodalomnak. Az „Erkenntnissteuerung in Religious Text” című fejezet három tanulmánya az ájtatos irodalomba sorolható művek tartalmi, de főként kiadásuk formai jegyeit vizsgálja. Elsődlegesen abból a szempontból, hogy ezek miként hatnak a tudásközvetítésben, miként szolgálják a szerzők, illetve a tömeges előállítók (egyházak és kiadók) olvasót irányítani akaró szándékait. Romy GÜNT-HART a 15–16. század fordulójára körüli, főként kölni ájtatos irodalom kiadásait vette górcső alá („Deutschsprachige Andachtsbücher um 1500. Drucke zwischen Wissenvermittlung und Meditationshilfe”). Köln, mint amelyik város egyeteme a cenzor egyetem volt ebben az időben, különösen konzervatív személyiségeknek adott otthont. Igaz, a ferencesek, de (főként 1517 után) a karthauziak ugyanakkor a katolikus belső reformot sürgették, szolgálták az egyszerű, ájtatos művek megírásával és kiadásával. Ide tartoznak a Christus-, és Mária élettörténetek, illetve a rengeteg fajta imakönyv. A jelenség hasonló a franciaországi kánon-jogi könyvek, illetve szertar-

táskönyvek átalakításához, tudniillik ahhoz, hogy az egyház közelebb kerüljön a hívő gyülekezetek tagjaihoz szükség volt apró, de lényeges változtatásokra. Franciaországban így megelőzték a reformációt. Jörg JUNG MAYR lényegében folytatja a témát, időben visszalépve, és azt vizsgálja, hogy az Albertus Magnus és Vincent de Beauvais ismeretelméleti kíváncsalmait (sensus communis, imaginatio, aestimatio, memoria) miként szolgálja a Gesitlicher Rosengart kézíratos, illetve első nyomtatott verziója, illetve a szövegforma és kép miként dolgozik együtt ebben a folyamatban („Typographische Erkenntnissteuerung in Handschrift und Druck: Der illustrierte »Geistliche Rosengarten« in einer spätmittelalterlichen Handschrift und in einem Druck”). Ezt a két-fajta hatásszervezést Kai BREMER külön-külön vizsgálja a 16–17. század fordulóján megjelent lutheránus és jezsuita polémikus irodalomban. Külön a szöveget, és külön a címlapot, mint amelynek formai elrendezése már eleve végez olvasóválasztást, illetve irányítást a szöveghez való közelítésmód megválasztásában („Techniken der Leserlenkung und -selektion im volkssprachigen Buch der Gegenreformation um 1600”).

A kötet két záró tanulmánya a „The Case of Descartes” fejezetcím alatt jelent meg, ugyanakkor csak az első, amely kifejezetten Descartes-ról szól. Claus ZITTEL „Abilden und Überzeugen bei Descartes” című írásának kiindulópontja Cartesius azon megállapítása, amelyben azt mondja, hogy minden, amit lát, hamis. A tanulmány azonban módszeres vizsgálata a művészi kép, a szókép és az illusztráció közti különbségnek. Ugyanígy az észlelés (percepcio) és az értve megismerés (cognitio) cartesianus koncepciója is értelmeződik a tudományos könyv illusztrációtörténetének példáin. Matthijs VAN OTEGEM tanulmánya ez utóbbi filozófiatörténeti fogalom pár („Aristoteléstől Descartesig”) értelmezése az orvosi könyvek szövegrendezése és képi világa kapcsán („The Relationship between World and Image in Books on Medicine in the Early Modern Period”).

TARTALOM

<i>Ekler Péter</i> : Adalékok a corvinák történetéhez II. Görög szerzők latin fordításai	233
<i>Rozsondai Marianne</i> : A Münchenben őrzött corvina-kötésekről	246
<i>Monok István</i> : A Bibliotheca Corviniana és a nyomtatott könyvek	256
<i>Viskolcz Noémi</i> : Corvinák Bécsben a 16–18. században	272
<i>Hegy Ádám</i> : A bázeli egyetem ismeretlen magyar vonatkozású egyleveles nyomtatványai	292

KÖZLEMÉNYEK

<i>Varga András</i> : A Tótfalusi-szakácskönyv forrása	312
<i>Maczák Ibolya</i> : Adalékok Dobai Székely Sámuel forrásgyűjtő tevékenységéhez	319
<i>Dörnyei Sándor</i> : Az Orvosi Tár előfizetői	324

FIGYELŐ

<i>Monok István</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár Corvina-programja	330
<i>Zsupán Edina</i> : A wolffenbütteli corvinák kutatásáról	333
<i>Farbaky Péter</i> : Beszámoló a firenzei Villa I Tatti – The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies „Itália és Magyarország – humanizmus és kora reneszánsz” konferenciájáról	339
<i>Véber János</i> : Négyyszer a reneszánszról – A Reneszánsz Év 2008 kiállításainak katalógusai	342

SZEMLE

Martellini, Manuela: Antonio Bonfini. Un umanista alla corte di Mattia Corvino. Viterbo, 2007. (<i>Lázár István Dávid</i>)	353
A Mediciek fénykora. Élet és művészet a reneszánsz Firenzében. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, Budapest, 2008. január 24–május 18. Katalógus. Szerk.: Monica Bietti, Annamaria Giusti, Tátrai Vilmos. Bp. 2008. (<i>Géczi János</i>)	354
Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán. Kiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 2008. május 20–június 21. Katalógus. Szerk.: Bibor Máté János. Bp. 2008. (<i>Földesi Ferenc</i>)	355
Ex Bibliotheca Corviniana. Die acht Münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus. Hrsg. von Claudia Fabian, Edina Zsupán. Bp. 2008. (<i>Pajorin Klára</i>)	358
Visser, Arnould Silvester Quartus: Joannes Sambucus and the Learned Image. The Use of the Emblem in Late-Renaissance Humanism. Leiden, 2005. (<i>Almási Gábor</i>)	360
Cognition and Book. Typologies of Formal Organisation of Knowledge in the Printed Book of the Early Modern Period. Ed. By Karl E. Enenkel, Wolfgang Neuber. Leiden–Boston, 2005. (<i>Monok István</i>)	362
Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700. Hrsg. von Anna Ohlidal, Stefan Samerski. Stuttgart, 2006. (<i>Monok István</i>)	367
Gömöri György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789. Hungarian students in England and Scotland 1526–1789. Bp. 2005. (<i>Bozzay Réka</i>)	370
Egy magyar polgár. Ráth György és munkássága. Szerk. Horváth Hilda. Bp. 2006. (<i>Marosi Ernő</i>)	371